

OBSAH

ZLATÝ VEK ANTONINOVCOV

Prológ (úryvok z 3. kapitoly) 5

1. kapitola

Rozsah a celkový obraz Rímskej ríše 8

2. kapitola

Jednota a vnútorný rozkvet Rímskej ríše.
Provincie a pamätníky. Pokrok v poľnohospodárstve 12

3. kapitola

Usporiadanie Rímskej ríše. Celkový obraz o cisárskom zriadení 27

VÝZVA STARÉMU REŽIMU

4. kapitola

Commodova vláda 37

VZOSTUP VOJENSKEJ AUTOKRACIE A ORIENTÁLNY VPLYV

5. kapitola

Dražba ríše. Septimius Severus 44

6. kapitola

Severova dynastia. Caracalla a Geta; Elagabalus, Alexander Severus.
Vzostup vplyvu žien na dvore 49

ROZPAD RÍŠE

7. kapitola

Barbarský cisár, Gardianovci. Filip Arabský 59

8. kapitola

Neúspešná éra Valerianova a Gallienova. Vpády Gótov.
Perzský útok na Arméniu a Valeriánovo zajatie 69

DOČASNÝ OBRAT

9. kapitola

Zenóbia a Palmyrské kráľovstvo. Aureliánov triumf a smrť 83

NOVÉ CISÁRSKE ZRIADENIE

10. kapitola

Vláda Diokleciána a jeho troch spoločníkov. Jeho triumf a nové zriadenie. Rozmach dvorského ceremoniálu.

Diokleciánova abdikácia a smrť. Úpadokumenia 91

11. kapitola

Konštantín v Ríme. Jeho reformy zákonov

102

POHYB NA VÝCHOD

12. kapitola

Nový Rím. Založenie Konštantínopolu. Rozdelenie úradov v novom zriadení. Počiatky policajného štátu

105

13. kapitola

Konštantínova povaha. Jeho rodina a smrť.

Vzostup Perzie za Sáhpara Druhého

124

14. kapitola

Juliánov vzostup. Jeho civilná správa v Galii a láska k mestu Parížu

133

UZNANIE KREŠŤANSTVA. POČIATKY KACÍRSTVA

15. kapitola

Konštantínovo obrátenie. Jeho tolerančný edikt.

Jeho videnie a krst. Uzákonenie kresťanstva.

Rozšírenie duchovnej a svetskej právomoci

137

POHANSKÁ PROTIREFORMÁCIA

16. kapitola

Julián na tróne. Jeho charakter

143

17. kapitola

Juliánovo náboženstvo. Jeho fanatizmus. Reštaurácia

a obnova pohanstva. Postoj k židom. Utláčanie kresťanov.

Dafnin chrám a posvätný háj. Svätý Juraj, Julian a Athanasius

147

18. kapitola

Zvolenie Joviána. Úvahy o Juliánovej smrti

163

KREŠŤANSTVO ZNOVU NA VÝSLNÍ

19. kapitola

Kresťania za Joviána

170

20. kapitola

Ambrosius, milánskv arcibiskup. Theodosiove čnosti a slabosti.
Antióchijská vzbur a solúnska masakra. Theodosiovo pokánie.
Valentiniánaova povaha a smrť. Theodosiova smrť 172

21. kapitola

Koniec pohanstva. Zákaz pohanských obradov.
Uctievanie kresťanských mučeníkov a oživenie polyteistických zvyklostí 186

VEĽKÉ VPÁDY

22. kapitola

Alarichov vpád do Itálie. Rímska šľachta a ľud.
Tri obliehania a dobytie Ríma. Vstup Gótov a Alarichova smrť 193

23. kapitola

Arkádiova vláda. Svätý Ján Zlatoústý. Arkádiova smrť
a Theodosius Mladší. Pulcheriina vláda.
Eudociine dobrodružstvá 214

24. kapitola

Vpád Vandalov do Afriky. Sv. Augustín a obliehanie Hippa.
Dobytie Kartága. Báj o siedmich spáchoch 220

KONIEC ZÁPADORÍMSKEJ RISE

25. kapitola

Atilov vpád do Galie a Itálie. Založenie Benátok.
Atilova smrť a zánik jeho ríše.
Aetiova vražda a smrť Valentiniána Tretieho.
Príznaky rozpadu Zápororímskej ríše 225

26. kapitola

Cisár Majorián. Odoakar, kráľ Itálie 236

27. kapitola

Zánik Zápororímskej ríše. Všeobecné úvahy 243

O STAVE ITÁLIE

28. kapitola

Vláda ostrogóta Theodoricha. Rozkvet Ríma a Itálie.
Theodorichov arianizmus. Boethiova poprava.
Theodorichova smrť 249

JUSTINIÁNOVA ÉRA

29. kapitola

Justiniánova vláda. Cisárovná Theodora.

Nepokoje v Konštantínopole.

Dovoz hodvábu z Číny. Chrám Božej Múdrosti.

Zrušenie aténskych škôl a rímskeho konzulátu 259

30. kapitola

Belisariovo posledné víťazstvo a smrť. Justiniánova povaha a smrť.

Kométy, zemetrasenia a mor za Justiniánovej vlády 280

31. kapitola

Úpadok Ríma koncom šiesteho storočia. Pontifikát Gregora Veľkého

Prehľad o ďalšej kapitole 288

32. kapitola

Uctievanie obrazov. Obrazoborec Leo. Povstanie v Itálii.

Vzťah Pipina a Karola Veľkého k pápežom.

Obnovenie uctievania obrazov na Východe.

Konečná odluka pápežov od Východorímskej ríše.

Vláda a povaha Karola Veľkého.

Vláda Karola Štvrtého v porovnaní s Augustom 294

NÁSTUP ISLAMU

33. kapitola

Popis Arábie. Povaha a náboženstvo Arabov.

Mohamedov vzostup. Jeho učenie. Útek z Mekky do Mediny.

Vyhlásenie vojny neveriacim. Mohamedova smrť, povaha

a súkromný život. Zhodnotenie jeho vplyvu 306

34. kapitola

Osud alexandrijskej knižnice 334

ÚPADOK RÍŠE NA VÝCHODE

35. kapitola

Stav Východorímskej ríše v desiatom storočí.

Bohatstvo, manufaktúry a. príjmy ríše. Cisársky palác.

Ústup latinčiny. Oživenie gréckej vzdelanosti.

Úpadok vkusu 336

36. kapitola

Konflikt Saracénov, Frankov a Grékov v Itálii.

Príchod Normanov. Výboje Róberta Guiscarda 348

37. kapitola	
Rumské kráľovstvo. Turci dobývajú Jeruzalem	364
KRIŽIACKE VÝPRAVY	
38. kapitola	
Svätý Ľudovít, šiesta a siedma výprava. Pád Antióchie.	
Pád Akry a Svätej zeme	368
39. kapitola	
Spory a nevráživosť Grékov a Latinčov. Štvrtá križiacka výprava.	
Spojenectvo Francúzov a Benátčanov. Ich plavba do Konštantínopolu.	
Dobytie a vyplienenie Konštantínopolu	372
40. kapitola	
Balduin Druhý a svätá trňová koruna.	
Gréci znovu dobytú Konštantínopol.	
Všeobecné následky križiackych výprav	395
KONIEC RÍMSKEJ RÍŠE	
41. kapitola	
Murad Druhý oblieha Konštantínopol.	
Disciplína Turkov. Vynález pušného prachu	402
42. kapitola	
Grécke výzvy k západu. Ján Paleológ v Ríme.	
Manuelova návšteva v Itálii, Francúzsku a Anglicku.	
Výprava Jána Paleológa Druhého. Dočasná únia Grékov s Latincami.	
Renesancia gréckej učenosti v Itálii. Pápež Mikuláš Piaty	406
43. kapitola	
Povaha a vláda Mehmeda Druhého.	
Jeho obliehanie a dobytie Konštantínopolu.	
Jeho vstup do mesta	414
44. kapitola	
Poggiova rozprava o ruinách rímskych v pätnástom storočí.	
Štyri príčiny zániku Ríma. Obnova mesta.	
Záverečné úvahy o úpadku a zániku Rímskej ríše	424
Vysvetlivky	428
Chronologický zoznam rímskych cisárov	431
Doslov	435

1.kapitola

ROZSAH A CELKOVÝ OBRAZ RÍMSKEJ RÍŠE

Najhlavnejšie rímske výboje sa uskutočnili za republiky. Cisári sa zväčša uspokojovali s tým, že si udržiavali tie územia, ktoré získala politika senátu, činorodá súťaž konzulov a vojenské nadšenie ľudu. Po celých sedem prvých storočí nasledoval v rýchлом slede jeden triumf za druhým. No až Augustus sa vzdal ctižiadostivého zámeru podrobiť si celý svet a do verejných zasadnutí uviedol umierneného ducha. Povaha aj okolnosti ho nabádali k mieru. Lahko sa dovŕtí, že Rím na vrchole slávy si môže len málo sľubovať od vojenského šťastia a veľa môže stratiť. Vojny sa preniesli do odľahlých končín, boli čoraz náročnejšie, ich výsledok čoraz pochybnejší a nadvláda nad tými územiami prinášala viac neistoty ako zisku. Augustove skúsenosti dodávali váhu týmto zdravým úvahám, a napokon sa presvedčil, že rozvážnosťou svojich radcov si ľahko zabezpečí každú výsadu, akú bude bezpečnosť či dôstojnosť Ríma vyžadovať od najobávanejších barbarov. Nevystavoval seba ani légie šípom Partov, a predsa na základe čestnej zmluvy získal späť štandardy aj zajatcov, ktorých ríša stratila po Crassovej porážke.

Generáli sa v ranom období jeho vlády usilovali podmaniť Etiópiu a Šťastnú Arábiu. Prepochoodovali takmer tisíc míľ južne od obratníka, ale horúce podnebie onedlho odstrašilo votrelcov a pomohlo málo bojovným obyvateľom týchto odľahlých končín. Krajiny severnej Európy si azda ani nezasluhovali výdavky a námahu dobyvateľov.

Germánske pralesy a močiare sa hmýrili kmeňmi otužilých barbarov, ktorí opovrhovali životom bez slobody. A hoci sa zdalo, že po prvom útoku podľahli rímskej presile, zakrátko sa v zúfalstve vzopáli k jedinečnému činu, znovu si vybojovali slobodu a upozornili Augusta, aká býva šťastena vrtošivá. Po cisárovej smrti v senáte verejne čítali jeho testament. Ako najcennejší odkaz odovzdával cisár svojim následníkom radu, aby udržiavali ríšu v hraniciach, ktoré jej zjavne naveky vymedzila príroda. Na západe to bol Atlantický oceán, na severe Rýn a Dunaj, na východe Eufrat a z juhu piesočné púšte Arábie aj Afriky.

Pohode ľudského pokolenia žičilo, že umiernený postoj, odporúčaný Augustovou múdrosťou, si jeho následníci osvojili vďaka vlastnej zbabelosti a nerestiam. Prví cézari boli natoľko zaujatí honbou za pôžitkami či tyranskými výčinmi, že sa zriedkakedy objavili pred vojskom alebo v provinciách. Ani by neboli strpeli, keby si ich dôstojníci boli vzorným správaním a statočnosťou uzurpovali triumfy, o ktoré sa oni sami pripravovali vlastnou lenivosťou. Vojenská sláva podriadeného sa pokladala za bezočivú urážku cisárskej moci. A každý rímsky generál pochopil, že jeho povinnosťou aj záujmom je obrana rímskych hraníc, ktoré mu boli zverené, ale nesmel pomýšľať na výboje. Tie by sa mu stali nemenej osudnými ako porazeným barbarom.

V prvom storočí kresťanského letopočtu sa Rímska ríša rozšírila o jedinú provinciu, o Britániu. V tom jedinom prípade sa nasledníci Caesara a Augusta rozhodli nasledovať príklad prvého a nepočúvať radu druhého. Blízkosť Británie pri brehoch Galie pôsobila vyzývavo na ich zbrane. Ich chamtivosť priťahovala lákavá, hoci pochybná správa, že tam lovia perly. A pretože Británia sa pokladala za osobitný ostrovný svet, výboj azda ani nepredstavoval výnimku v celkovej pevninskej politike. Po približne štyridsaťročnej vojne, ktorú rozpútali najnerozumnejší, viedli najzvrhlejší a skončili najzbabelejší spomedzi všetkých cisárov, veľká časť ostrova sa podrobila rímskemu jarmu. Rozličné britské kmene sa vyznačovali statočnosťou bez taktiky a slobodýmílovnosťou bez ducha jednoty. Po zbraniach siahali divošsky zúriivo a v nespútanej vrtkavosti ich skladali alebo obracali proti sebe. Pretože bojovali na vlastnú päsť, Rimania si ich postupne podmanili. Ani statočnosť Caractacova, ani Boudikino zúfalstvo, ani fanatizmus druidov nezabránili zotročeniu krajiny a nezastavili hladký postup cisárskych generálov. Tí naďalej zveľadovali slávu vlasti, aj keď trón poškvrnili najslaboškejšie postavy. V tom istom čase, keď Domicián, zatvorený v paláci, pociťoval na vlastnej koži hrôzu, ktorú rozpútal, jeho légie pod vedením cnostného Agricolu porazili spojené sily Kaledónčanov pod Grampianskými horami. Jeho loďstvo sa odvážne plavilo po neznámych a nebezpečných vodách, vozilo rímskych vojakov vôkol celého ostrova. Dobytie Británie sa už pokladalo za dovŕšené. Agricola mal v úmysle zabezpečiť si úspech rýchlym pokorením Írska. Nazdával sa, že na to mu postačí jedna légia a zopár pomocných oddielov. Západnejší ostrov by sa azda dal premeniť na cennú kolóniu a Briti by nosili putá ochotnejšie, keby aj z tej strany stratili príklad a ukážku slobody.

No výnimočné schopnosti Agricolove čoskoro spôsobili, že ho v Británii odstavili od moci. A tento plán rozumného, hoci rozsiahleho výboja naveky upadol do zabudnutia. Rozvážny generál sa pred odchodom postaral o bezpečnosť svojej osoby aj nového územia. Všimol si, že ostrov takmer rozdeľujú na dve časti dva protilahlé zálivy, alebo, ako ich dnes volajú, škótske úžiny. Križom cez úzku, približne štyridsaťmíľovú šíju dal vybudovať líniu vojenských staníc, ktoré neskoršie za vlády Antonina Pia opevnili rašelinovým valom, navŕšeným na kamenných základoch. Tento Antoninov val, v nevelkej vzdialenosti od novodobého Edinburgu a Glasgowa, uzákonili ako hranicu rímskej provincie. Domorodí Kaledónčania na severnom výbežku ostrova si zachovali nespútanú nezávislosť. Vďačili za ňu v rovnakej miere svojej chudobe i statočnosti. Rimania často odrážali a trestali ich prepady, ale krajinu si nikdy nepodmanili. Páni najkrajších a najbohatších končín sveta sa pohrdavo odvracali od chmúrnych kopcov bičovaných zimnými víchricami, od jazier zahalených do belasých hmiel a od studených, pustých rovín, po ktorých oddiely polonahých barbarov poľovali na lesnú zver.

Taký bol stav rímskych hraníc a také heslá usmerňovali cisársku politiku od smrti Augustovej až po nástup Trajánov. Tento cnostný a činorodý panovník dostal výchovu vojaka a mal nadanie generála. Pokojné obdobie vlády jeho predchodcov vystriedali vojny a výboje. Do čela légii sa po dlhom čase vyšvihol bojovný cisár. Prvé Trajánove podujatia mierili proti Dákom, bojovnému národu, ktorý sídlil za Dunajom a za Domiciánovej vlády beztrešne urážal majestát Ríma. K barbarskej zdatnosti a divosti pristupovalo pohrdanie životom, prameniace z úprimnej viery v nesmrteľnosť a prevteľovanie duše. Decebalus, dácky kráľ, sa

pokladal za súpera rovného Trajánovi a veru si nezúfal nad vlastným ani celonárodným osudom, kým nevyčerpal všetky mravné a politické zdroje, ako priznali jeho nepriatelia. Táto pamätihodná vojna trvala aj s veľmi krátkym prímerím päť rokov. A pretože cisár mohol svojvoľne nasadiť do boja celú vojenskú štátnu moc, skončila sa úplným podrobením barbarov. Nová provincia Dácia ako druhý priestupok voči Augustovmu odkazu, merala po obvoде okolo tisícristo míľ. Jej prirodzené hranice tvoril Dnester, Tisa čiže Tibiseus, dolný Dunaj a Čierne more. Dosiaľ sa zachovali zvyšky vojenskej cesty od brehov Dunaja až k Benderu, k miestu známemu z novodobých dejín na hranici Turecka a Ruska.

Traján dychtil po sláve. A dokiaľ ľudstvo neprestane odmeňovať búrlivým potleskom svojich ničiteľov ako dobrodincov, smäť po vojnovnej sláve zostane nerestou najvznešenejších pováh. Chválospevy na Alexandra, ktoré skladali celé generácie básnikov aj historikov, roznieťili v Trajánovej mysli nebezpečnú žiarlivosť. Cisár ho napodobnil a zorganizoval výpravu proti národom Východu. Smutne si však povzdychol, že pokročilý vek mu veru nedáva veľké nádeje, že sa slávou vyrovná Filippovmu synovi. A predsa Trajánov úspech bol rýchly a okázalý, hoci aj prechodný.

Zdegenerovaní Parti, rozdrobení vnútornými nezhodami, zutekali pred Trajánovými zbraňami. Cisár triumfálne zostúpil z arménskych hôr k rieke Tigris a až k Perzskému zálivu. Tešil sa cti prvého aj posledného rímskeho vojvodu, ktorý sa kedy plavil v tých vzdialených vodách. Jeho loďstvo pustošilo brehy Arábie a Traján si samolúbo namýšľal, že sa blíži k hraniciam Indie. Ohromený senát dennodenne dostával správy spomínajúce nové mená a nové národy, ktoré uznali rímsku nadvládu. Dozvedel sa, že králi Bosporu, Kolchidy, Ibérie, Albánie, ba aj partský panovník prijali diadém z cisárskych rúk, že nezávislé kmene v Médskejších a Kadúsijských horách požiadali Trajana o ochranu, že bohaté krajiny, ako Arménia, Mezopotámia a Asýria, poklesli na úroveň provincií. No Trajánova smrť onedlho zahalila nádherné vyhliadky a vynorili sa oprávnené obavy, že viaceré ďaleké národy zvrhnú cudzie jarmo, keď ich už nebude držať na uzde mocná ruka, čo im ho nanútila.

Podľa dávnej povesti vraj boh Terminus (vládol hraniciam a podľa vtedajších predstáv ho znázorňovali v podobe veľkého kameňa) ako jediný spomedzi všetkých nižších bohov odmietol prepustiť svoje miesto Jupiterovi, keď ktorýsi rímsky kráľ zakladal Kapitolium. Z jeho zanovitosti vyvodili priaznivejší záver, Auguri ju vysvetľovali ako isté proroctvo, že hranice rímskej moci sa nikdy nezmenšia. Ako to už býva, predpoveď dlhé stáročia potvrdzovala vlastnú pravdivosť. No hoci Terminus vzdoroval Jupiterovmu majestátu, podrobil sa autorite cisára Hadriána. Prvé, čo vykonal za svojej vlády, bolo, že sa vzdal všetkých Trajánových výbojov na Východe. Vrátil Partom právo voliť si nezávislého panovníka, stiahol rímske posádky z Arménie, Mezopotámie a Asýrie a v zhode s Augustovou radou znovu vytýčil hranicu ríše na Eufrate. Kritika, ktorá útočí na verejné skutky a na skryté pohnútky panovníkov, pripisovala závesti toto rozhodnutie, ktoré by sa dalo vysvetliť Hadriánovou múdrosťou a rozvahou. Protirečivá povaha tohto cisára, striedavo schopného najmrzkejších aj najušľachtilejších citov, azda pridáva týmto pochybnostiam trochu pravdepodobnosti. Hadrián by však ťažko bol mohol okatejšie potvrdiť, že ho Traján prevýšil, ako priznaním, že nevládze ubrániť výboje svojho predchodcu.

Bojovný a ctižiadostivý duch Trajánov výrazne kontrastoval s umiernenosťou jeho nástupcu. Neúnavná činnosť Hadriánova nemenej vynikala v porovnaní s tichou záhalkou Antonia Pia. Hadrián strávil takmer celý život na cestách. A pretože oplýval nadaním vojenským, štátnickým aj vedeckým, svoju zvedavosť uspokojoval plnením povinností. Nedbal na rozdiely v ročných obdobiach či v podnebí a bosý aj holohlavý pochodil snehy Kaledónie aj dusné roviny Horného Egypta. V celej ríši by sa sotva našla provincia, ktorú by tento panovník nebol poctil prítomnosťou za svojej vlády. No pokojný život Antonina Pia plynul v lone Itálie. A za dvadsaťtri rokov, počas ktorých spravoval krajinu, ten prívetivý vládár nepodnikol dlhšiu cestu ako z paláca v Ríme do letoviska v lanuvijskej vile.

Napriek rozdielom v osobnom založení Hadriána obidvaja Antoninovci skutočne bezvýhradne prijali a uplatňovali Augustovu politiku. Uskutočňovali myšlienku, že dôstojnosť ríše treba zachovávať bez pokusov o rozšírenie jej hraníc. Všetkými dostupnými prostriedkami si získavali priateľstvo barbarov a usilovali sa presvedčiť ľudstvo, že moc Ríma, povznesená nad pokušenie dobývať nové územia, sa riadi iba poriadkumilovnosťou a spravodlivosťou. Po dlhých štyridsaťtri rokov ich cnostné úsilie korunoval úspech. Ak vynecháme niekoľko menších zrážok, ktoré slúžili pohraničným légiám ako cvičenia, vláda Hadriána aj Antonina Pia priniesla sľubné vyhliadky na celosvetový mier. Meno Ríma si uctievali najodľahlejšie národy zeme. Najdivší barbari často predkladali svoje škriepky cisárovi, aby ich rozsúdil, a od vtedajšieho dejepisca sa dozvedáme, že viacerým vyslancom panovník odmietol poctu, o ktorú sa uchádzali, a neprijal ich za svojich poddaných.